

Μάρω Δούκα, «Αθώοι και φταίχτες»
Μυθιστόρημα, εκδ. Πατάκη.

Σημειώσεις κράτησε η Κέλλυ Πάλλα με τη βοήθεια της Γεωργίας Πούλου.

1. Στο συγκεκριμένο μυθιστόρημα η οικογένεια δεν είναι στο επίκεντρο της αφήγησης, γεγονός που μας ξεστρατίζει εκτός της θεματολογίας των ενδοοικογενειακών σχέσεων.
2. Αδιαμφισβήτητη είναι η συγγραφική ρωμαλεότητα της Δούκα να διαπραγματευτεί ένα θέμα τόσο σύνθετο όσο η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας το οποίο, λόγω των σπουδών της, επεξεργάζεται ως ιστοριοδίφης ερευνώντας τις πηγές στις λεπτομέρειές τους και ανασυστήνοντας με ακρίβεια το παρελθόν. Η συσσώρευση πολλών ιστορικών πληροφοριών αποβαίνει από περιττή έως κουραστική, ενώ ένας χάρτης το Χανίων στο τέλος του βιβλίου, εν είδει υπομνήματος, θα ήταν χρήσιμος και θα στήριζε την αληθοφάνεια της μυθοπλασίας.
3. Η άφιξη του κοσμοπολίτη μουσουλμάνου Αρίφ στα Χανιά, με ρίζες αίματος από την Κρήτη, θα φέρει στην επιφάνεια τις πολιτιστικές επιστρώσεις που ο χρόνος άφησε στην πόλη και μαρτυρούν την ιστορία της. Η περιήγησή του θα προκαλέσει καταιγισμό ονομάτων και χρονολογιών, με αναλυτική την τοπιογραφία και ανθρωπογεωγραφία της πόλης, αρχής γενομένης από την εποχή των Αράβων, αργότερα των Ενετών, στη συνέχεια των Τούρκων και

τέλος των Γερμανών. Άλλωστε το πολύπαθο νησί γνώρισε πολλαπλούς κατακτητές με το ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων πάντοτε ενεργό και ιδιοτελή σε βάρος του.

4. Το αφηγηματικό πρόσχημα προκειμένου να ζωντανέψει το τουρκικό παρελθόν του νησιού είναι το ημερολόγιο του τουρκοκρητικού παππού του Αρίφ που κουβαλά μαζί του και διαβάζει, ενώ το προσωπικό του πρόσχημα, για να εγκαταλείψει το Λονδίνο και να φτάσει στα Χανιά, είναι η συγγραφή ενός άρθρου για λογαριασμό του BBC, το οποίο θα αναφέρεται στα οθωμανικά κτίσματα της πόλης. Ημερολόγιο κράτα και ο ίδιος απευθυνόμενος αρχικά στην ερωτική του σύντροφο και στη συνέχεια στο γιο του. Η εικόνα του παππού ενισχύεται μέσα από την οπτική γωνία του πατέρα του Αρίφ, Χουσεϊν Γκουαρζαντέ, η οποία αποτυπώνεται επίσης σε ημερολόγιο. Ο λόγος του τελευταίου στοχαστικός, διορατικός και επίκαιρος, συναντά την επιθυμία του δισεγγονού του, Ελληνοκρητικού Πανάρη Κριαρά, που ζει στα σύγχρονα Χανιά, να κινηματογραφήσει τον ανατρεπτικό, τραγικό και αιματοβαμμένο έρωτα του Πέτρου Κοντοναλέου και της Σοφίας ντα Μολίν, μουσουλμάνας με ενετικές καταβολές, ο οποίος έφερε Ελληνοκρητικούς και Τουρκοκρητικούς σε μοιραία ρήξη τις παραμονές της ανταλλαγής των πληθυσμών. Απόγονοι αυτού του μεικτού γάμου, ο Αρίφ απ' τη μια μεριά, και ο Πανάρης με την αδερφή του Ελεονόρα από την άλλη, συναντιούνται, για να διαφανούν οι μεταξύ τους εθνοφυλετικές προκαταλήψεις
5. Τα τρία τα ημερολόγια συμπλέκονται, άνθρωποι και γεγονότα παρουσιάζονται στη δίνη και τις μετακινήσεις της ιστορίας την κρίσιμη για την Κρήτη δεκαετία 1893 - 1913 και το μεταίχμιο του 21ου αιώνα. Έτσι η μονομέρεια της ιστορικής οπτικής γωνίας αίρεται και το κείμενο αναδεικνύεται πολυφωνικό, όπου τα όρια ενοχής και αθωότητας είναι δυσδιάκριτα.
6. Πιο συγκεκριμένα ο Αρίφ με τον κοσμοπολιτισμό του λειτουργεί ως ιδανικός εκφραστής των σκέψεων ενός σύγχρονου πολυταξιδεμένου πολίτη και αποτελεί το *alter ego* της Δούκα. Το βιβλίο, συνεπές προς τη ζωή και την τέχνη της συγγραφέα, μπορεί να θεωρηθεί μία λογοτεχνική απόδειξη της αυτογνωσίας της. Άλλωστε σε πολλά σημεία υπάρχουν εμβόλιμοι στοχασμοί και πολιτικές σκέψεις ως πύκνωση της ιδεολογικής θέσης που πρεσβεύει, ότι ο σεβασμός του Άλλου είναι η μόνη βιώσιμη λύση για τη συνύπαρξη των ανθρώπων και την πρόοδό τους.
7. Όλα αυτά στο πρώτο μέρος του βιβλίου, ενώ στο δεύτερο η δολοφονία μιας οικονομικής μετανάστριας, η οποία αποδεικνύεται ότι έχει επίσης ελληνικές καταβολές, απαιτεί εξιχνίαση και εμπλέκει τα ιστορικά πρόσωπα με το σύγχρονο παρόν, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τις παθογένειες της νεοελληνικής κοινωνίας: διαπλοκή, μαύρο χρήμα, μεταναστευτικό, εκμετάλλευση, έλλειψη εμπιστοσύνης, απουσία ηθικής, και οικογενειακές σχέσεις που ενταγμένες σε ένα ευρύτερο πολιτιστικό και φυλετικό περιβάλλον, γίνονται άκρως δυσλειτουργικές.
8. Αξιοθαύμαστη στον τρόπο κατάκτησης του υλικού της, η Δούκα στο βιβλίο αυτό αναδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο τη σχέση ιστορίας, που ενδιαφέρεται για τη διαχρονία, δηλαδή αντιμετωπίζει τα πρόσωπα πανοραμικά, και της λογοτεχνίας, που παρουσιάζει τα άτομα ως λειτουργικά μέρη του συνόλου, επομένως καλειδοσκοπικά. Έτσι η λογοτεχνία, προβάλλοντας τις απούσες πλευρές της επίσημης ιστορίας, οι οποίες για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας αποσιωπώνται, περιέχει πολλές φορές περισσότερη ιστορία από την ίδια την

ιστορία. Το ιστορικό μυθιστόρημα ξεπερνώντας το ατομικό αναδεικνύεται ένας άτυπος θεσμός ανάδειξης των αδικημένων. Απευθυνόμενο στη συλλογική συνείδηση και αρθρώνοντας λόγο κοινωνικό συμβάλλει στην ανασυγκρότηση και τον επαναπροσδιορισμό των εθνικών ταυτοτήτων. Ειδικά το νεωτερικό μυθιστόρημα, που απηχεί πολλαπλούς λόγους, μέσω της μυθοπλασίας μεταγράφει τις αντινομίες, τα αδιέξοδα και τις ασάφειες τις οποίες αδυνατεί να συλλάβει η επίσημη ιστορία. Εκφράζοντας τις μη ορατές όψεις του παρελθόντος συμβάλλει στην εθνική αυτογνωσία, στην κάθαρση και τελικά στην επούλωση του ιστορικού τραύματος, αποτελώντας μία ειδική κατηγορία δημόσιας ιστορίας.

9. Καθαρόαιμη πολιτική συγγραφέας η Δούκα σχολιάζει την επιλεκτική λήθη/εσκεμμένη αναίρεση της μνήμης και προσπαθεί να αποδώσει ιστορική δικαιοσύνη. Όπως κάθε σπουδαίος λογοτέχνης καταργεί τα όρια της καθημερινής ζωής, απελευθερώνει νέα πεδία μέσα από τις ρωγμές των στερεοτύπων και προωθεί μια καινούργια προσέγγιση στην αέναη ανθρώπινη δραματική κατάσταση. Σταθερή στις ιδέες της πιστεύει ότι “όλοι οι λαοί του κόσμου, εάν τους δοθεί η δυνατότητα θα γίνουν κατακτητικοί και καταπιεστικοί, γιατί ο άνθρωπος, ανεξαρτήτως θρησκευματος ή κουλτούρας είναι όργανο της τυφλής του ανάγκης να επιβληθεί και να επικρατήσει”. Κάπου αλλού το βιβλίο μιλά “για την έμφυτη αστάθεια του ανθρώπου που τον ωθεί προς το σκοτεινό και το ανεξιχνίαστο και η φύση έχει κληροδοτήσει στην ανθρώπινη ψυχή κάτι από το αρχέγονο χάος της». Ενώ παρακάτω ως ανεκτίμητο προσόν του ανθρώπου αναγνωρίζεται “η δυνατότητα και η ανάγκη του να προσαρμόζεται”.
10. Εξαιτίας της μακράιωνης και πολυκύμαντης ιστορίας της Κρήτης, την πολυπολιτισμικότητα του πληθυσμού και τη ενοχή που κουβαλά για κάποιες περιόδους του παρελθόντος της, κάποια μέλη της ομάδας μας παραλλήλισαν τα Χανιά με τη Θεσσαλονίκη. Ας μην ξεχνούμε ότι η κυκλοφορία του βιβλίου της Δούκα προκάλεσε την αντίδραση της κρητικής κοινωνίας, γιατί ενώ παρουσιάζει ανάγλυφες τις παθογένειες των σύγχρονων Χανίων, η Τουρκία, τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος, σκιαγραφείται ιδεολογικά μετριοπαθής, φιλειρηνική και με εμφανή ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Η συγγραφέας προκειμένου να στοχαστεί πάνω στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα υποπίπτει, σε κάποια σημεία, στο διδακτισμό, ενώ ο τρόπος που χειρίζεται το θέμα διαπνέεται από διεθνισμό, προωθεί το δόγμα της ελληνοτουρκικής φιλίας, οδηγώντας κάποια μέλη της ομάδας μας να χαρακτηρίσουν τους ‘Αθώους και φταίχτες’ μυθιστόρημα “μουσουλμανικό”.